

Sabaheta Gačanin

Hafiz Širazi – Kanonski pjesnik od Balkana do Bengala

UDK 821.222.1.09 Shirazi

U globalnim intelektualnim razmatranjima Hafizov *Divan* ima visoko mjesto u kulturno-identitarnoj paradigmi muslimana na povijesnom geografskom potezu od Balkana do Bengala, što je bila najvažnija paradigma islama. U nekim drugim razmatranjima Hafizu pripada središnje mjesto na literarnoj sceni u okviru identitarne paradigme. Ugled koji je uživao i koji još uvijek uživa je neprevladan. Ni razumijevanje ni prevođenje Hafizove poezije nije jednostavno, budući da on kao hafiz, filozof, odličan poznavalac historije, književnosti, duše i duha čovjekova izljuje u svakom stihu toli-ko značenja, misli, mudrosti, istine i ljepote da to zahtijeva izvanrednu koncentraciju i obrazovanje recipijenta. Nije ni čudo da je bio dio islamskog kanona i identitarne paradigme muslimana.

Ključne riječi: Hafiz Širazi, poezija, islamski kanon, literarna scena

Ako pogledamo u sadržaj intelektualne baštine muslimana na širokom geografskom potezu od Balkana, preko Anadolije, Irana, Srednje Azije, Afganistana pa sve do sjeverne Indije i Bengalskog zaliva, upada u oči da knjiga koja najviše cirkulira preko jezičkih i društvenih granica, koja je najviše prepisivana, najčešće čitana, najčešće memorizirana, najčešće recitirana, najčešće zazivana kao autoritet i korištena kao poslovični izvor u literarnoj historiji, knjiga koja oslikava ideale, načine i mehanizme samoizražavanja u najvećem dijelu islamskog svijeta tokom pola milenija – jeste *Divan* Hadže Šemsuddina Muhammeda Hafiza Širazija (1315-1390).

Ono što nas zanima jeste kako je Hafizov *Divan* zapravo kanonsko djelo, čiji ethos tumači islamsku tradiciju.

Njegov *Divan* od 15. do kasnog 19. stoljeća najutjecajniji je poetski, konceptualni i leksički izvor u raspravama obrazovanih muslimana na geografskom potezu od Balkana preko Anadolije, Irana i centralne Azije, spuštajući se preko Afganistana i sjeverne Indije sve do Bengalskog zaliva. To je bio dom apsolutne muslimanske većine na planeti. Povijesni prostor koji se geografski protezao od Balkana, a kojem su Osmanlije donijele islamsku kulturu, pa sve do Bengalskog zaliva na kojem su živjeli muslimani dijeleći jedinstven kulturni koncept Shaha Ahmed nazvao je kompleks od Balkana do Bengala.¹

Hafizov *Divan* obuhvata oko 500 gazela, kroz koje o ljubavi kazuje zaljubljeni u nezamislivo lijepog i najčešće nedostižnog Voljenog. Performativna scena gazela je sijelo na kojem su sudionici 'pijanke' osobe dosljedne mističkoj i emocionalnoj interpretaciji života (istinske sufije), čija tekija je vrt, a ritual ispijanje vina; *rind* (bohem i opsesivni pijanica) i *āšiq* (strasni zaljubljenik) termini su kojima se identificiraju mistici; njihovo zajedničko a opet individualno iskustvo jeste voljenje, a vino je definitivni medij intoksikacije, fizičkih i imaginalnih čula. Intoksikacija suštinski znači intenziviranje tih čula i osjetila.²

Gazel je postao društveno najvažniji literarni oblik samokonstrukcije³ i samoartikulacije a njegov značaj leži u činjenici da je to diskurs koji je društvo cijenilo kao retorički uglađen, iskustveno nabijen i ispunjen poetskim slikama, čija je svrha bila posredovanje društvenih i egzistencijalnih značenja. Gazel je igrao najvažniju ulogu u društvima muslimana koji su govorili perzijski jezik, kao i brojne varijetete turskog i urdu, od Balkana do Bengala. Taj svijet u Hafizu je prepoznao najslavniji primjer visoko interaluzivnog, interreferencijalnog i intertekstualnog diskursa. U prilog ovoj priči idu dva najvažnija komentara nastala u tom razoblju na dva kraja svijeta: prvi je komentar Ahmeda Sudija (u. 1598) iz Čajniča, a drugi je komentar Ebul-Hasana Hatamija (u. 1617) iz Lahora.⁴

Hafizov *Divan* ima visoko mjesto u identitarnoj paradigmi muslimana u spomenutom dijelu svijeta, što je i najvažnija paradigma islama. U nekim drugim razmatranjima Hafizu pripada središnje mjesto na literarnoj sceni u okviru identitarne paradigme, što ne smatramo precijenjenim. O hafizocentrizmu perzijske civilizacije Leonard Lewisohn⁵ veli:

“Sva civilizacija perzijskog tipa u islamskom svijetu (Osmanska država, safavidska i kadžarska Perzija, timuridska srednja Azija i mogulska Indija) bila je tokom posljednjih pet stoljeća hafizocentrična. Sve do šeste decenije 20. stoljeća muslimanska djeca u Iranu, Afganistanu i Indiji prvo su podučavani da uče napamet Kur'an, a zatim da nauče što više Hafizovih stihova napamet, pa su tako tokom osnovnog školovanja apsorbovali Svetu knjigu ruku pod ruku sa stihovima koji

¹ Ahmed, 2016: 32.

² Gačanin, 2011: 64-65.

³ Čitanje gazela je samokonstruktivni proces u kojem recipijent aktivno transformira svoja prethodna znanja, kao i emocionalna i metafizička iskustva u novu smislenu strukturu, odnosno novo iskustvo.

⁴ Hatami: 1995.

⁵ Leonard Lewisohn, 2010: 16.

su bili nadahnuti jezikom Lisanul-gajba. Od Istanbula do Lahora, od Perzijskog zaliva do najudaljenih krajeva Transoksanije, tokom nekih pet stoljeća, Kur'an kao sveta knjiga islama dijelila je svoje počasno mjesto s Hafizovim *Divanom*.⁶

Sam Hafiz bio je izvanredan poznavalac tefsira *Keššafa* Džarullaha Zamah-šerija (u. 1144), koji se najčešće predavao u medresama u ovom povijesnom dijelu svijeta. Stavljajući se u poziciju svih onih koji su širom univerzuma odlučili da se smisleno udube u riznicu Objave, veli o sebi i onim koji smisleno promišljaju Objavu:

*Nema Hafizu / hafizu ispod mihraba nebeske kupole
Većeg užitka i radosti od blagoslova što iz Kur'ana izvire* (Gazel 318)⁶

Zapravo, njegova poezija imala je ogromni socijalni značaj i smatrana je tumačem Objave. Abdurrahman Džami, mutesavvif i pjesnik, najpoznatiji prenositelj Ibn Arebijeve kosmologije u perzijsku poeziju, dodijelio je Hafiz-i Širaziju nadimak, po kojem je poslije postao poznat, *Lisanul-gajb* – Jezik iz neviđenog.⁷

U predgovoru (anonimnog autora) jednog za dvor naručenog kritičkog izdanja Hafizovog *Divana*, prepisanog 1501. godine u Heratu, stoji ova rubajija:

*Ova riznica znanja lišena je nesavršenosti svake
Ona je otisak Knjige u koju nema sumnje.
Čuvvena u svijetu kao emanacija Duha svetoga
Ona na jezicima govori kao jezik Neviđenog.*⁸

Iz ove rubajije vidi se da se njegov *Divan* smatra simulakrumom Božije knjige. Socijalna prevalencija ovakvog razumijevanja Hafiza vidi se iz autorovih razmatranja u istom predgovoru, u kojem on iznosi da se na njegov *Divan* priziva poznati kur'anski ajet: *Zaista to nije ništa drugo nego Nadahnuće nadahnutog* (53:7), što je bio temelj da Hafiz u historijskim društvima od Balkana do Bengala sve do 20. stoljeća bude osnova orakularne prakse putem korištenja *Divana* za *fāl*. Drugim riječima, to je bilo nešto što je bilo svakodnevno proročanstvo koje je započinjalo kad bi tražitelj izgovorio Fatihu, salavat (blagoslov na Poslanika) te zamolbu: *Yā Hafiz-i Širāzī / Tū mahram-i har rāzī / Man tālib-i yak fālam / tū kāšif-i har rāzī* (O, Hafize iz Širaza / ti si posjednik svake tajne / a ja tražim samo jednu tajnu / ti si razotkrivač svih tajni).

U tom smislu postoji jedno zanimljivo djelo *Rāznāma* (Knjiga tajni) autora Kefeli Husejna (u. 1601), ustvari, zbirka anegdota čiji su sudionici savremenici njenog autora i u kojoj se gotovo svaka priča završava tako da se protoganisti u nekim životnim kriznim situacijama obraćaju Hafizu za svakodnevna lična predviđanja, utjehu i nadu. Ovim se ukazuje na to da je Hafiz bio uzor društvene funkcionalnosti za osmansku elitu. Ovo istovremno ukazuje i na razlog ogromnog broja prepisa *Divana*. Naime, u svim pričama sudionici posjeduju Hafizov *Divan* u džepu, dulafu ili na stolu, i svi vjeruju u njegove natprirodne moći.⁹ Hafizova društvena funkcionalnost bila je evidentna i u Iranu, Afganistanu, Pakistanu i Indiji.

Daryuš Šayegan, iranski filozof, veli za Hafizovu poeziju: "Zaista je Hafiz intimni posrednik za svako srce u nevolji, za svaku dušu koju je obuzela mistička egzaltacija... Svakom slušatelju i čitatelju Hafizovog *Divana* čini se da

⁶ Haĝe Šamsuddin Muham-mad Hafiz, *Divān-e Hafiz*, be tashīh-e Parviz Nātil Hānlārī.

⁷ Vidi Algar, 2013.

⁸ Ziai, 1992: 453.

⁹ Usp. Kefeli, 2004.

u njemu nalazi odgovor na svoje pitanje, svaki čitalac misli da otkriva u njemu aluziju na svoju želju, svaki čovjek nalazi u njemu naklonog sagovornika sposobnog da razumije njegovu tajnu, odakle dolazi taj suživot pjesnika sa svim njegovim čitaocima.”¹⁰

U osnovi konceptualnog, iskustvenog i ekspresivnog registra Hafizovog gazela leži ambigvitet (mogućnost da nešto bude shvaćeno na više načina) i ambivalentnost (koegzistencija suprotstavljenih osjećanja ili stavova prema istom predmetu ili stanju). Ljubav u gazelu istovremeno je i tjelesna ljubav, čedna platonska ljubav, zatim ljubav prema božanskom i ljubav koja se manifestira iz božanskog (ljubav Stvoritelja). Voljeni je u isto vrijeme plotni predmet fizičke želje koji vam nanosi muku, kao što je i prelijepi/a dragi/a koji/a manifestira i time posvjedočuje (šahid) vrlinom svoje, bio to on ili bila to ona, neokaljane ljepote Ljepotu božanskog, ili je taj voljeni jednostavno Sâm Bog. Vino u gazelu je u isto vrijeme piće rubinske boje koje se pije iz metalnih čaša na sijelima (medžlis, mahfil), gdje se gazeli recitiraju i u literarnoj imaginaciji i stvarnom životu, ali i slika koja prenosi iskustvo opijenosti božanskim. Društveno prodorni jezik gazela, jezik na kojem su ljudi mislili i oblikovali svoje iskustvo te kojim su govorili jedni drugima o sebi samima i o zajednici, jeste jezik koji izražava ne samo teorijsku napetost između legalističkih i nelegalističkih normi već i ethos življenog svijeta u kojem srećemo pluralnost različito shvaćanih kontradiktornih značenja.

Hafizovski diskurs i ogromna historijska zajednica koja je prihvatila taj diskurs propituje unutar i iz društvenog prostora zajednice gazela poglede na svijet i vrijednost pravnika (fakih), propovjednika (va'iz) i asketskih sufija (zâhid) te potvrđuje ove norme i vrijednosti kroz gazel. Izruguje se bukvalistima vjere, onim zapletenim u logiku diskurzivnog mišljenja koji sve čine da sputaju istinski duhovni život i čijom su okrutnošću istinski zaljubljenici osuđeni na smrt. Jedan takav stih aluzija je na Mensura Halladža.

*Reče: Onom prijatelju što mu se glava visoko na vješalima izdiže
Jedini prijestup njegov otkrivanje tajanstava bijaše (Gazel 139/6)*

Ovdje ćemo napraviti izbor najviše komentiranih stihova iz *Divana* koji tematiziraju propitivanje i kritičke osvrte na društvene autoritete, kao i socijalne poroke, hipokriziju, samoljublje, sujetnost i drugo:

*Hafize, pij vina, bohem budi i uvijek u veselju
Ali nikad, poput drugih od Kur'ana ne pravi izgovor za prevaru (Gazel 9)*

*Ako ti fakih prigovara zbog ljubavne razigranosti
Podaj mu čašu vina, reci mu da s umovanjem popusti (Gazel 389)*

*Pobožnjače suhi, pošto ti svojim namazom ništa ne postižeš
Ja ću onda o noćnom pijanstvu i tajnama ljubavi kazivati (Gazel 392)*

*Pošto vinotoča bijaše voljeni mjesečeva lica i čuvar tajni
Hafiz potegnu vina, a za njim šejh i fakih to uradi (Gazel 302)*

*Ako Hafiz ne umre okolo svete kuće vinotočja
Iz nje će izaći s nogama preko glave (Gazel 256)*

¹⁰ Šayegan, 1985: 209.

Ono što je zajednički termin i imenitelj ovog paradigmatičnog ethosa i estetike, povezanog s hafizovskim diskursom, kao i s drugim naporednim diskursima perzijskog kanona od Balkana do Bengala – kao što su Nizami, Sadi, Attar i Džami, u čijim djelima etička i estetička paradigma dobiva jedan poseban oblik – može se svesti pod izraz *mezheb Ljubavi* (*mezheb-i išk*), za koji se kaže da ga je otkrio Attar. Pod ovom mezhebom podrazumijeva se ljubav kao način kako se biva muslimanom, način bivanja s Bogom, način identifikacije iskustvenosti i življenja s vrijednostima i značenjem Božanske Istine. Zemaljska ljubav – ljubav prema ljudskom biću – nestvarna je metaforička ljubav (*išk-i medžāzi*). Ona je samo iskustveno sredstvo putem kojeg se dolazi do spoznaje stvarne istinske Ljubavi, ljubavi za Istinskim, ljubavi u ozbiljenoj Istini. U konceptualizaciji i praksi *mezheb-i iška*, voljeni je u isto vrijeme vanjski oblik metaforičke ljubavi i izvor za izvođenje značenja kao Istinskog.

Filozofski temelji i ideje o kosmološkoj vrijednosti ljubavi nalaze se već kod Ibn Sine, koji je u svojoj *Poslanici o ljubavi* napisao da je *ljubav manifestacija esencije i egzistencije*, što bi značilo da je ljubav manifestacija Boga.¹¹

O temeljnim društvenim i ljudskim vrijednostima ljubavi u poglavlju naslovljenom *O vrlini ljubavi preko koje su društva povezana* u djelu *Ahlak*, najčitanijem djelu o politici i etici u historiji islamskih društava, Nasiruddin Tusi predočava ljubav kao određujući konstituent zajedničkog muslimanskog identiteta i kao vrlinu koja je viša od pravde.

“Narodi grada vrlina (idealna država), iako se razlikuju od jednog dijela svijeta do drugog, ustvari su u suglasju, jer njihova srca kucaju pravilno jedno prema drugom i ukrašena su ljubavlju jednog prema drugom. U njihovom usko zbijenom osjećanju oni podsjećaju na jednu osobu, kao što je onaj što nam je donio Šerijat rekao: Muslimani su kao jedna jedina ruka protiv svih drugih i oni su kao jedna duša... potreba za Pravdom izrasta iz odsutnosti ljubavi, jer ako se ljubav desi između pojedinaca, onda nema potrebe za jednakošću i nepristranošću. U tom smislu vrlina ljubavi u odnosu na pravdu potpuno je jasna.”¹²

U literaturi *mezheba ljubavi* – koja se ne ograničava samo na djela velikih sufijskih autora kao što su Attar, Rumi, Sadi, Nizami, Džam, Sana’i i Hafiz, već se sastoji od ogromnog tekstualnog korpusa nastalog tokom više stoljeća u paradigmatičkom ključu i glasu navedenih autora – pogled na svijet i način života ljudske ljubavi prema Božijoj Ljepoti manifestira se i kao ovozemaljska ljepota, pa je zato valorizovana kao vrhunsko ljudsko osjećanje, osjećajnost, djelatnost i stanje. Ljubav djeluje kao iskustvo koje uzdiže, preko kojeg se shvata, prima i iskušava vrlina najviše Istine. Drugim riječima, ona funkcionira kao u stihovima Hafizovog *Divana*, jer je način spoznaje, valorizacije i tumačenja, ali je i medij za mobilizaciju i inkorporaciju takvih značenja i vrlina u manir, ethos i kritički princip življenja, tako kako su društva sačinjena.

O ideji i praksi ljubavi u historijskim diskursima unutar islamske kulture Chittick iznosi sljedeći stav: “Upućeni u historiju i literaturu islamskih naroda znaju da je ljubav središnja za potpuni ethos religije, pa se može reći da ako jedna riječ može sumirati islamsku duhovnost, pod čim smatram temeljno središte kur’anske poruke, onda je to sigurno ljubav. Nekad sam mislio da tu čast zaslužuje znanje i da je veliki orijentalist Rosenthal to s pravom pokazao u naslovu knjige *Znanje koje trijumfuje*. Sada mislim da ljubav mnogo bolje predstavlja prirodu potrage za Bogom koja je u središtu tradicije.”¹³

¹¹ Freimuth, 2006: 83.

¹² Tusi, 1964: 215.

¹³ Chittick, 2013: xi.

Sh. Ahmed smatra da se ne bi trebala povlačiti oštra granica između ljubavi i znanja i da je pravilnije gledati na ljubav onako kako su je poimali i prakticirali *mezheb-i išk*: kao registar ili/i tip znanja. Iskustvo ljubavi iskustvo je učenja koje podučava zaljubljenog kako da identificira vrlinu i da oformi ljudsko biće i kao individualno i kao dio društva u smislu tih vrлина.¹⁴

U obimnom literarnom diskursu *mezheb-i išk*, iskustveni i diskursivni registri duhovnog i fizičkog spojeni su jedan s drugim u sintetički tesavufsko-filozofski konceptualni i imaginarni vokabular u kome se sastaju registri literarnog, doslovnog i metaforičnog. To je vokabular koncepata i slika toliko raširenih da su oni, prema Dicku Davisu, postali *lingua franca... konvencionalna retorika perzijske poezije, ono što možemo nazvati dijalektom te poezije*.¹⁵

Velika djela te literature mnogo su prepisivana, štampana i čitana u regionu od Balkana do Bengala. U prilog tome govore fundusi i katalozi rukopisa, koji su preživjeli do danas. Razlog tome je što su ona imala snažnu edukativnu funkciju, budući da su poučavala načinu promišljanja, čitanja, komunikacije i življenja. “To je način postojanja i istrajavanja, mezheb koji artikulira i pripovijeda, prenosi, iznosi i istražuje lična i društvena značenja i vrijednosti.”¹⁶

Ovi diskursi i prakse koje ih prate izražavaju i oličavaju način valorizacije i tako doprinose nastanku normi, kanona, kao nečega što je očekivano ili što se smatra da je normativno. Mezheb, kao islamsku pravnu školu, poznavali su i prakticirali pristalice *mezheb-i iška* i često su bili i sami profesionalno vezani za pravne škole. Poštujući s punim uvažavanjem sve principe pravnih mezheba, *mezheb-i išk* postavio je svoje vlastite norme u društvu – s ljubavlju kao primarnim principom i vrlinom.

Kanon može obuhvatati različita djela, različite estetike i različite duhovne i filozofske orijentacije. Kanonski diskurs predstavlja poetičku i narativnu tradiciju literarnog kanona od Balkana do Bengala, u kojoj su koncepti i leksički vokabulari između ostalih autora, kao što su Ibn Sina, Suhreverdi el-Maktul, Rumi, Ibn Arebi, Tusi, Hafiz, samo dio kanona *mezheb-i iška*. U taj kanon spadaju i Sadi, autor *Gulestana* i *Bustana* – dva najvažnija djela za uvod u poetiku i stil perzijske literarne tradicije, Attar, Džami – čiji je veliki doprinos što je uveo kosmologiju i senzibilitet ‘filozofske religije’ u perzijsku poeziju. Značajno mjesto zauzima i Šabestari, koji je svojim čuvenim djelom *Golšan-e rāz (Ružičnjak tajni)* proširio u najvećoj mjeri *mezheb ljubavi* i filozofiju paradoksa i figuralnih značenja. Sve je to spadalo u temeljni kanon. Njihovi kanonski diskursi sačinjavali su kulturu i određivali šire modele mišljenja i komunikacije među muslimanima na prostoru od Balkana do Bengala. Hermeneutika islama nezamisliva je bez tog kanona. Muslimani s tog prostora izgrađivali su svoj zajednički identitet međusobno komunicirajući i reprezentirajući performativnim i verbalnim činovima, koji su postajali smisleni preko zajedničkog jezika te kulture.¹⁷

Mora se uzeti u obzir da je veliki dio tog korpusa visoke tradicije islamskog znanja, posredstvom velike reprodukcije popularnih tekstova u vernakularu, postajao dostupan masama manje obrazovanih muslimana. Kada je ovaj korpus lokalnog islamskog znanja i razumijevanja usvajan i održavan tokom cijelog života, bilo tekstovima bilo dnevnom interakcijom članova zajednice, on je postao sastavni dio svake muslimanske jedinice. U takve tekstove spadaju divani Hafiza, Sadija, Bidila, Nizamijeva *Lejla i Medžnun*,

¹⁴ Ahmed, 2016: 42.

¹⁵ Davis, 1999: 280.

¹⁶ Ahmed, 2016: 44.

¹⁷ Ahmed, 2016: 80.

Džamijev *Jusuf i Zulejha*, razne verzije *Ferhad i Širin*, knjige poslovice (*zarb u misal*) i pripovjedna proza (*efsane, hikaja, kissa*) i tome slično.¹⁸ Navedeno potvrđuje činjenicu da moramo gledati na gazel kao na dio kontinuiranog poetskog stvaranja, koje uključuje i divansku i popularnu književnost, a obje nastaju iz istih motiva i potreba iste zajednice.

Hafiz Širazi u Bosni

Spomenuli smo utjecaj remek-djela Hafiza, Rumija, Firdusija, Sadija, Hajjama, Attara, kao i nebrojeno mnogo drugih djela na perzijskom jeziku, o čemu svjedoče fundusi i katalozi rukopisnih kodeksa na Balkanu, kao dijelu tog povijesnog prostora. U tom kontekstu u Bosni i Hercegovini danas se čuvaju brojni rukopisi kao svjedoci tog velikog perzijskog kanona, koji je Osmanska država podržavala kroz obrazovanje.

U toj kanonskoj jezičko-filozofsko-poetskoj dijahroniji, sa svojim općim i posebnim značenjima i nijansama, oslanjajući se na ovaj neprekinuti slijed, i bošnjački pjesnici grade vlastitu jezičko-poetsku dijahroniju, rekreirajući na osoben način izraz vlastitih iskustava, a istovremeno poetski reinterpetirajući jaku i živu riječ Hafiza, Rumija, Attara, Sana'ija, Ibn Arebija i brojnih drugih mustesavvifa i pjesnika. Mora se naglasiti da to nisu imitacije već imanentan stilski način repoetiziranja duhovne baštine. Time zapisi duhovnih dostignuća, kroz jednostavne i kompleksne metaforičke slike, ustaljene teme i motive postaju zapisi o duhovnom integritetu koji čini ritam jedne duge književne kanonske tradicije.¹⁹

Dijalog s prethodnim tekstovima i njihovo ugrađivanje u novi kontekst (označiteljski prostor), bilo kompozicijski bilo strukturno, sažeto ili raspršeno, u središtu ili izvan njega, veoma je važan za idejni smisao i koherenciju poetskog teksta, a time i za recepciju teksta.

Obilje je primjera kojima se može ilustrirati Hafizova poezija kao intertekst a koju u kontekstu kanona smatramo memorijskim konektorima u okviru cjelokupne mreže islamske kulture. Navešćemo samo neke primjere bošnjačkih autora kojima je Hafizova poezija instigator interteksta²⁰:

*Hajde krčmaru, zaokruži čašom redom, pa nek stigne i meni
Ljubav se pokazala sprva jednostavna, ali počese tegobe pristizati.*
(Hafiz Širazi)

*Zijaji, opijen kao i ostali što u tebe su zaljubljeni, veli
Hajde krčmaru, zaokruži čašom redom, pa nek stigne i meni!*
(Hasan Zijaji)

*Prođi me se pobožnjače i raju me ne zovi
I sam Bog me još od ezela za raju ne zamijesi*
(Hafiz-i Širazi)

*U bram idi svešteniče svojoj ljepotici od srme
A meni jednom nek ona hurijska rajska ostane*
(Hasan Zijaji)

¹⁸ Shahrani, 1991: 177.

¹⁹ Gačanin, 2016: 22.

²⁰ Vidi Gačanin, 2015: 109-11.

*Kad bi mi se smilovala ta Turkinja iz Širaza
Za ben s obraza na dar joj Semerkand i Buhara*

(Hafiz-i Širazi)

*Zar nas je ona širaska Turkinja
Pod svoje do te mjere uzela
Pa pomislila da zbog indijskog joj bena
Moj dar je Semerkand i Buhara*

(Mehmed Fevzi)

*Ako ono stasito djevojče po mojim se dvorima prošeta
U čast njena sjajnoga dolaska žrtvovaću slasti oba sv'jeta
Žeđ ljubavna ugazit se neće sa mojega srca zagrijana
Da ispijem sve što ima vode u sve sedam svjetskih oceana*

(Derviš-paša)²¹

Pjesma vinotoči

*Hajde vinotočo, daj to vino što razgaljuje
I uzrok je plemenite darežljivosti i savršenosti
Daj to amo vino, bez srca se odavno živujem
I jedno mi i drugo u mom življenju nedostaje
Hajde vinotočo, daj to vino što ljeska iz čaše
O Kejhusevu i Džemu vijesti nam kazuje
Daj vina da počnem uz zvuk naja kazivanja
Kako kralj Džemšid bijaše i Kavus kralj bijaše*

(Hafiz-i Širazi)

Pjesma vinotoči

*Hajde vinotočo, gdje je taj pehar Vahdeta
Što iz njeg' klotom ječi eho Tevhida
Napuni čašu s vrela časti Poslanikova
I sve tako ukrug puni k'o zrna od tespiba
Hajde vinotočo, dodaj tu čašu Zemzema
Jer kapljica ne umanjuje more rahmeta
Daj mi je, jer sam malaksao bez čista pića
Duša mi vapi za kapljicom rahmeta*

(Zekerija Sukkeri)

Prikaz korice Hafizovog Divana

Po uzoru na Hafiza brojni su potonji pjesnici napisali svoje kaside i gazele u kojima se eksplicitno referira na vino (spoznaju) i vinotoču (muršid), čiji je zadatak da prinese svježe i rumeno vino (spoznaje duhovnih istina), uz koje bi se kontemplirajući zaputili u nepregledne doline spoznaje snagom životvorne sile ljubavi, u kojima čovjek putem Božijih imena, svojstava i djela dostiže najviši mogući stupanj svijesti i znanja o Bogu.²²

Nažalost, veliki poetski kanon na čelu s pjesnikom Hafizom nije više dio općenitog shvatanja najvećeg dijela islamskog svijeta, kao što je to nekad bilo

²¹ Prijevod Safvet-bega Bašagića.

²² Gačanin, 2016: 29.

tokom pet stoljeća. Šteta je što je taj veliki perzijski kanon postao samo dio nacionalnog kanona Irana, Tadžikistana i ratom uništenog Afganistana i što ne postoji više nadnacionalni kanon u koji se uklapaju svi muslimani u potpunosti.

Literatura i izvori

- Algar, Hamid (2013), *Jami*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Chittick, C. William (2013), *Divine Love: Islamic Literature and the Path to God*. New Haven: Yale University Press.
- Davis, Dick (1999), "Sufism and Poetry: A Marriage of Convenience". *Edebiyat* 10 /1999, 279–292.
- Freimuth, Maha Elkaisy (2006), *God and Humans in Islamic Thought: Abd al-Jabbār, Ibn Sīnā and al-Ghazālī*. Abingdon: Routledge, 74–118.
- Gaćanin, Sabaheta (2011), *Sve na Zemlji sjena je Ljepote. Ontološka poetika jednog sufijskog divana: šejh Hatemov Divan*. Sarajevo: Orientalni institut.
- Gaćanin, Sabaheta (2015), "Poetska kaziivanja kao memorijski konektori". *POF* 64/2014, 103–118.
- Gaćanin, Sabaheta (2016), *Lirica Persica. Antologija poetskog pamćenja*. Sarajevo: Orientalni institut.
- Ḥāfiz, Hāḡa Šamsuddīn Muḥammad (1362/1983), *Divān-e Ḥāfiz*, be tashīḥ-e Parvīz Nātil Ḥānlārī. Tehran: Intišārāt-e Ḥāraznī.
- Ḥatāmī Lahōrī, Abū al-Ḥasan (1374/1995), *Šarḥ-i 'irfānī-yi gazalḥā-yi Ḥāfiz*, be tashīḥ-e Bahāuddīn Hurramšāhī, Kūrūš Mansūrī va Husayn Mu'tī'ī Amīn. Tehran: Našr-i Qatre.
- Kefeli, Ḥūsayn (2004), *Rāznāme* (edited by Ī. Hakkı Aksoyak). Cambridge: The Department of Near Eastern Studies and Civilizations, Harvard University.
- Lewisohn, Leonard (2010), "Socio-historical and Literary Contexts; Ḥāfiz in Shirāz," in Leonard Lewisohn (editor), *Ḥāfiz and the Religion of Love in Classical Persian Poetry*. London: I. B. Tauris, 3–30.
- Ahmed, Shahab (2016), *What is Islam?*. Princeton University Press, Princeton – Oxford.
- Shahrani, Nazif (1991), "Local Knowledge of Islam and Social Discourse in Afghanistan and Turkistan in the Modern Period," in Robert L. Canfield (editor), *Turco-Persia in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 161–188.
- Shayegan, Daryush (1985), "The Visionary Topography of Ḥāfiz". *Temenos* 6 /1985, 207–232.
- Tūsī, Našīr al-Dīn (1964), *The Nasirean Ethics* (translated by G. M. Wickens). London: George Allen and Unwin.
- Ziai, Hossein (1992), "Ḥāfez, *Lisān al-Ghayb* of Persian Poetic Wisdom." In Alma Giese and J. Christoph Bürgel (eds), *God Is Beautiful and He Loves Beauty. Festschrift in Honour of Annemarie Schimmel*. Bern: Peter Lang, 449–469.

Abstract

Hafiz Shirazi – A Canonical Poet from the Balkans to Bengal

Sabaheta Gaćanin

Within global intellectual considerations, Hafiz's *Divan* maintains a high position in the cultural identitarian paradigm of Muslims who occupy the historical geographical area stretching from the Balkans to Bengal, which was the most important paradigm of Islam. Within other considerations,

Hafiz's has the central position in the literary scene within the identitarian paradigm. His reputation in the past and the reputation he still has today remains unequalled. Neither the understanding, nor translating Hafiz's poetry is simple, since, being a hafiz, a philosopher and an expert in history, literature, human soul and spirit, he pours into each verse such abundance of meaning, thoughts, wisdom, truth and beauty, that it requires the recipient to have extraordinary concentration and education. It is no wonder that Hafiz was a part of the Islamic canon and the Muslims' identitarian paradigm.

Keywords: Hafiz Shirazi, poetry, Islamic canon, literary scene

Prvi gazel
Hafizovog Divana